

IPARTÖRTÉNETÜNK FELADATAI.

(*Felolvastatott a m. tud. Akadémia II. osztályának 1890. május hó 12-én tartott ülésében.*)

Most, hogy olyan komoly és tervszerű erőlködések tétetnek hazai iparunk nagyarányú fejlesztése érdekében, a magyar ipar sokszázados multjának felkutatása még inkább gyakorlati fontosságot kezd ölteni. A jelen államférfiának, a modern közgazdának nem egy tekintetben válhatik hasznára, működése sikerét tetemesen előmozdithatja, ha ismeri a történelmi fejlődés menetét, ha tudja, hol, minő körülmények közt, minő arányokban birt az iparos tevékenység régebben kifejlődni s az ország mely vidékein, népünk mely körében kell némi iparos *tradíciót* keresni, melyhez a jelen alkotásait többkevesebb sikerrel fűzni lehetne. Az iparos szellem kifejlődése seholsem egy napi munka eredménye. Hogy egy nemzet a megszokott gazdálkodási formákat letegye és újakkal váltsa föl, ahhoz hosszabb idő szükséges. De az átmenetet lényegesen megkönnyíti, ha a modern reformer az új épülethez minden egyes követ felhasznál, mely a régi korból fenmaradt, ha felkutatja azt a csekély, az idők folyamán egyre jobban elhalványodó, néha már csak öntudatlanul, ösztönszerűleg élő hagyományt, mely itt-amott a régi foglalkozásból örökségképen mostanig fenmaradt. A mint politikai és közjogi alkotásainkat lehetőleg a régi intézményekhez fűzzük, ugy kell a régi gazdasági élet fenmaradt emlékeit modern továbbfejlődésünk alapjává tennünk. A romba dőlt lovagvárak széthullott köveit is értékesíteni tudja az utóvilág. Kényelmes, modern lakások építésére használja azokat; új formába önti a régi anyagot s a korszellemnek megfelelő haladás kiinduló pontjává teszi.

De hogy a mult és a jelen közti összekötő kapcsot értékesithessük, első sorban ismernünk kell a történelmi fejlő-

dés menetét. Ezer év óta él már a magyar állam s idestova kilenczszáz éve lesz, hogy a nyugati polgárosodás körébe belépett. Tudjuk, minő szerepet játszott a polgárosodásban az ipar és az iparos tevékenység. Tudjuk, minő roppant gazdasági, politikai, művelődési következményeket vont e tevékenység maga után, mennyire befolyásolta a közvagyonosságot s ezzel az államok erejét, nemzetközi szereplését. Egész új népelemeket, új érdekeket hozott előtérbe, erősen visszahatott a szellemi életre, az irodalomra, a művészetre s a legnagyobb mértékben hozzájárult, hogy Európa külső képe olyannyira elütött a középkor második felében attól, melylyel az elsőben birt, midőn a gazdasági élet teljesen az őstermelésen nyugodott. Az ipar lendülete adott jelentőséget a nemzetközi kereskedésnek, mely csak akkor vergődhetett fontosságra, midőn nem kellett merőn a mezőgazdaság és baromtenyésztés termékeire szoritkoznia, melyek elszállítása a közbiztonsági viszonyok s forgalmi eszközök kezdetleges volta mellett a legnagyobb nehézségekbe ütközött. Az árucseré Európa népei közt csak akkor indulhatott virágzásnak, mikor a nemzeti ipar megalakult s termékei a kivitelben jelentékeny helyet kezdtek elfoglalni.

Hogyan és mikor alakult meg ez az ipar Magyarországon? Öltött-e valóban nemzeti jelentőséget vagy csak kezdetleges s helyi jellegű maradt? Mindezt tudni gyakorlati szempontból is sokkal fontosabb, mint első pillanatra látszik. A közgazdasági tudomány és a közgazdasági politika egyaránt szertelenül sok hasznos útbaigazítást merithetnének a hazai ipar történeti fejlődésének menetéből. Egész Európában termékenyítőleg hatott a történelmi módszer átvitele a nemzetgazdasági tudományba, mely tartalmilag azóta gyarapodott és igazán nemzeti jelleget csak azóta öltött, mióta a multtal kapcsolatba helyezkedett s a bölcselkedésnek néha kopár és kietlen magaslatairól leszállva, az állam és a társadalom élő érdekeinek szolgálatába lépett. Ha látom, minő fáradhatatlanul igyekszik a külföldön a szakférfiak egész legiója a régi gazdaságtörténet titkaiba behatolni, akkor értem, miért van más művelt népeknek virágzó nemzetgazdasági tudományuk, melyből azután öntudatos, céljait ismerő s az elérésükre szolgáló helyes eszközöket megválogatni tudó állami gazdasági politika fejlődhetett. És ha viszont látom, minő ázsiai közöny,

minő végtelen kicsinylés uralkodik nálunk a magyar gazdaságtörténet iránt, akkor nem csodálkozhatom rajta, hogy modern gazdasági szaktudományunk nemzeti jelleggel alig bír, hogy egészben ma is csak idegen palánta, mely a hazai talajban még mindig nem tudott mélyebb gyökeret verni. Így természetesen vajmi kevéssel járulhat hozzá, hogy a gyakorlati életet megtermékenyítse s igazán nemzeti szellemű gazdasági politika keletkezését és érvényesülését előmozdítsa. A mi ez irányban nálunk legújabbán történik, az bizony nem a magyar szaktudomány érdeme. Nagyon kevéssel járult azon eszmények megteremtéséhez, melyek valósitása ma kívánatosnak látszik; nem ő tűzte ki a célokat, melyeket az anyagi élet terén el kell érünk. Ez irányban a szaktudománynál sokkal többet tettek a gyakorlati viszonyok s a szükségletek, melyeket kifejlesztettek. Szerencsére akadt végre magyar államférfiú is, kinek van érzéke e szükségletek iránt s ki céltudatosan fáradozik kielégítésökön.

Szakirodalmunkból magából a szükségleteket aligha ismerte volna meg. Mert ez az irodalom inkább csak nyelvre magyar; szelleme, belső mivolta még mindig idegen s főleg külföldi eszmék átvételére szoritkozik. Körülbelül olyan állapotban van, mint a magyar szépirodalom Bessenyei korában. Idegen emlőn táplálkozik s előbb-utóbb egészen elsatnyulhat, mert minél inkább érvényesül a külföldön az az elv, hogy a gazdaság-tudománynak történeti alapokon kell nyugodnia, annál kevesebbet kölcsönözhet eredményeiből a hazai szaktudomány. E téren is végéhez közeledik a merev recepczió kora, mert a külföldön a gazdaságtan a régi fejlődés földéítéséből igyekszik minél nemzetibb tartalmat venni magába; szorosán az állami és társadalmi történethez simul s nem változhatatlan, örök és mindenütt érvényes törvények megállapításán dolgozik, hanem tisztázni igyekszik a mai gazdasági szervezet lettjét-voltját, midőn megmondja: minő volt a mult, hogyan befolyásolja a jelent s minő irányban kell a további haladást megkísérteni. A magyar szaktudós ellenben még ma is souverain közönnyel néz a multa. Tudományát inkább meríti egy pár külföldi munkából, melyben természetesen szó sem lehet a magyar gazdaságtörténetről, semhogy az utóbbinak bizony fáradalmas, de nagyon jutalmazó kutatásába becsátkoznék. Reá nézve nem létezik

ama tény, hogy a magyar nemzetnek végre is ezer esztendő múltja van, mely, bármi fitymálva beszéljen róla az ugynevezett szaktudós, szellemével, emlékeivel, hagyományaival folyton ellenállhatatlan nyomást gyakorol a jelenre s megszámlálhatatlan, részint nyílt, részint eltakart csatornán át befolyásolja a mai emberöltőt. Az a harmincz nemzedék, mely a mostanit megelőzte, többé-kevésbé közvetlenül ma is hatással van állami, társadalmi, művelődési és gazdasági szervezetünkre, mely külsőleg bármennyire eltér a régitől, nem a jelenkornak, hanem századoknak terméke s mely jó és rossz tulajdonaival, előnyeivel és hibáival nehezedik reánk. Fogva tart az bennünket ma is s néha észrevétlenül, de mindig nyomatékosan irányozza sorsunkat, további haladásunkat.

Elemi igazságok ezek s a gazdaságtörténetet illetőleg nálunk mégis egyáltalán nem vétetnek figyelembe. A közgazdasági szaktudomány nem is sejti, minő hasznát vehetné a gazdaságtörténetnek. Sehol a legcsekélyebb hajlam sem mutatkozik az utóbbinak művelésére vagy csak az eddig közkezen forgó anyag értékesítésére. Modern szaktudósaink nézeteit e tárgyban nemrég egy előkelő tudományos testületben egy gazdasági író következőleg fejezte ki: »Magyar gazdaságtörténet? Svindli; egy pár ócska czéhlevél, ennyi az egész.« Ez az uralkodó felfogás okozza, hogy közgazdasági íróink egyikének műveiben sem mutatkozik a törekvés, hogy elmékedéseit a multhoz kapcsolja s tanait történelmi alapra fektesse. A magyar szaktudomány idegen eszmék és elméletek importjára szorítkozik s hogy eljárását látszólag mentegesse, inkább elhitegeti magát, hogy nincs magyar gazdaságtörténet. Mintha lehetséges lenne, hogy egy nemzet, mely olyan régen, annyi század óta rendezett állami viszonyok közt él és pedig oly földön, hol bőségesen van mindenféle nyers termék, a múlt bármely szakában a jelenre is visszaható gazdasági tevékenységet nem folytatott volna.

Ama föltevés nemcsak elméletileg lehetetlen, de a történeti adatok bizonyága szerint is merő képtelenség. Az a pár — jobban mondva pár ezer — ócska czéhlevél maga sem olyan svindli, mint a nagyuri lenézés gondolja. Annak bizonyítéka az, hogy itt mindig volt iparos-tevékenység. Milyen arányokat öltött az, hogyan fejlődött, minő szerepet

játszott a nép gazdasági háztartásában — ezek a kérdések, melyekre a szaktudománynak első sorban kell választ adni. Igaz, ha összegyűjtöm mindazt, mit a kutatás ez irányban eddig felszínre hozott, azt kellene hinnem, hogy a magyar ipar mindig csak kezdetleges és lokális jellegű volt, olyan, mint például ma falun vagy kisebb városokban, hol gondoskodik ugyan bizonyos primitív szükségletek kielégítéséről, de mint nemzeti gazdasági tényező kevéssé jöhet számba. De mindjárt mást kell hinnem, ha elgondolom, hogy egy állam, mely ezer esztendőn át állt fenn, mely sok századon át politikailag teljesen független volt s előkelő európai szerepet játszott, gazdasági és különösen ipari tekintetben sem lehetett egészen szomszédainak rabja, hogy például a régi idők harciasságát tekintve, először is kellett lenni oly iparának, mely a különböző katonai szükségletek kielégítését biztosította s így az államot e tekintetben a külföldtől emancipálta. Ha elgondolom továbbá, hogy a régi Magyarországon a városok minő tetemes számmal voltak s minő lendületet vettek, mi ipar nélkül nem történhetett volna, akkor viszont azon következtetésre kell jutnom, hogy az iparos tevékenység nemzetünk multjában jóval nagyobb arányokat öltött, hogy a gazdasági szervezetnek egy sokkal jelentékenyebb tényezője volt, mint azok képzelik, kik souverain megvetéssel néznek mindenre, a mi volt s csak azt becsülik, a mi van, mert csupán annak veszik hasznát.

Mint a magyar nemzetnek, akképen a hazai iparos tevékenységnek is hosszú multja van, melynek tanulmányozása, beható megismertetése, tanuságainak avatott méltatása a jelennek jutott feladatul. Igazi nemzeti hivatás várakozik ez irányban reá. Csakhogy eddig még az előkészületeket sem tette meg e hivatás teljesítésére. Nem is szólva arról, hogy az országos iparügy történetének a mai tudomány igényeihez mért megírását eddig még meg sem próbálták, de egyetlen egy iparágunk, egyetlen egy városunk sincs, melynek ipartörténete kielégítő módon meg lenne írva. Aránylag legjobban állunk a nyomdászati iparral, melyről nagyobb számú s nem értéktelen szakműveink vannak. Csakhogy ezek is főleg adatokat közölnek, az ugynevezett külső történetet tárgyalják, ellenben a nyomdaipar belső fejlődését, az iparosok életviszonyait, a munkabér s a munkaidő kérdéseit s mindazt,

mi az iparág szociálgazdasági mozzanatait illeti, nagyon kevésbé világítják meg. Ép úgy vannak hasznavehető előtanulmányaink a hazai ötvösség történetéhez. Jellemző, hogy az ötvösség azon kevés iparágak közé tartozik, melyek nálunk valóban a műipar színvonalára emelkedtek. És a mi még fontosabb, értékének megítélésénél nem vagyunk kizárólag a ránk maradt termékekre utalva. Van egy igen becses XVII. századi munkánk,¹⁾ mely a magyar ötvösség akkori állapotát, technikai fejlettségét, az iparost magát munkája közben, műhelyében tanulságosan ismerteti meg velünk. Az a nem közönséges fejlődés, melyet ez iparág nálunk vett, önkénytelten előtérbe tolja azt a kérdést: mi okozta, hogy épen az ötvösség emelkedett Magyarországon oly magas művészi színvonalra, minőre más iparágak alig jutottak? Egyedül a hazai kereslet vagy a nyers termék bősége ezt nem okozhatta. Hisz nem egy más iparágban még nagyobb volt a kereslet és bőven volt a nyers anyag is, de a technikai fejlődést illetően egyik sem érte el az ötvösség színvonalát. E jelenség nyitját valószínűleg az állami vámpolitikában kell keresnünk. Minthogy a régi állam lehetőleg tiltotta a nyers nemes ércz kivitelét, feldolgozásának itthon kellett végbemenie. Így történt, hogy a városokban, különösen azokban, melyek az arany- és ezüstmányák közelébe estek, melyek tehát könnyű szerrel és privilegiált áron juthattak a nyers anyag birtokába, jelentékeny ötvösipar fejlődött s az iparos elem értelmisége mellett valóságos művészi magaslatra jutott. Az állam prohibítív vámrendszere tehát ez iparágnak nálunk is olyan lendületet adott, minőt más országokban ugyane rendszer folytán más iparágak vettek.

Az állam részéről ez nem tudatosan, nem azon czélból történt, hogy ezen iparágat Magyarországon megalapítsa s utóbb a külföldi verseny ellen megvédje. A nemes érczek jelentőségéről az állami és nemzeti háztartásban uralkodó nézetek és felfogások adtak itt irányt. De azért a vámpolitika akár tudatosan, akár öntudatlanul mindig befolyásolta a hazai ipar fejlődését s a magyar vámpolitika történetének földerítése igen sok világot áraszthat a magyar ipar történetére is. Vám-

¹⁾ Kecskeméti W. Péter ötvöskönyve. Kiadta s bevezetéssel ellátta Ballagi Aladár. Arch. Ért. 1883. évf. 201—392. oldal. A terjedelmes bevezetés ez iparág történetének szempontjából is nagy ismerettel van írva.

tarifáink maradtak igen régi időkből; néhány közzé is van téve, de azért ipartörténeti czélokra még eddig vajmi kevésbé értékesítettett. Így vagyunk sok más kútfővel; különösen czéhlevelek maradtak fenn nagy számmal s végtelen sokoldalú és becses anyagot szolgáltathatnak a hazai ipar minden ágának nemcsak külső, hanem belső történetéhez s azon népelemek egész multjának, társadalmi és gazdasági állapotának ismeretéhez, melyek a kézműiparral foglalkoztak.

Óriási anyag áll tehát rendelkezésre, sőt tetemes része már különböző helyi és más történeti monografiában közzé is tétetett. Csakhogy ez az anyag még teljesen nyers és feldolgozatlan s bizonyára az is marad mindaddig, míg speciális szakismerettel bíró férfiak rá nem szánják magokat feldolgozására. Ily speciális szakismeret azonban köztörténelmünk íróitól alig tételezhető fel. Az ő tárgyuk más ismereteket igényel. Már pedig valamint annak, a ki a jogtörténetet műveli, alapos jogi képzettséggel, a mint annak, ki a hadtörténelemmel foglalkozik, kimerítő katonai ismeretekkel kell bírnia, úgy általában a gazdaság s ennek egyéb lényeges része, az ipartörténet csak úgy vehet lendületet, ha azok kezdik tanulmányozni, kik korunk gazdaságtudományi műveltségének színvonalán állanak. Ezek pedig első sorban közgazdasági szakíróink. Tőlük várja történetünk e fontos ága művelőit. Hogy a nem szakember munkássága e téren milyen meddő marad, azt eléggé megmutatja egy újabban, hazai czéheink történetéről megjelent terjedelmesebb munka.¹⁾ Alig egyéb az, mint a czéhlevelek egy részének jegyzéke; 152 oldalból áll s ebből 66 oldal szöveg szintén sok idézettel, 86 oldal pedig a czéhleveleknek helységeik szerint készült katalogusa. Nem állítom, hogy e lajstrom közzététele épenséggel fölösleges lett volna, de az egészben csak segédmunka s még nem ipartörténet. Ennél hasznosabb lett volna akár csak egyetlen helység iparának vagy egyetlen iparágának történetét alaposan, szakszerűen megírni. Így azonban a munka csak azt tünteti föl, milyen szép, milyen hasznos az ipartörténet s midőn közzéteszi a czéhlevelek jegyzékét, megint csak azt a tanúságot nyújtja: ime itt a roppant anyag, dolgozzák föl a szakemberek! Már pedig eddig is tudtuk, hogy van anyag elég,

¹⁾ A czéhek történetéről Magyarországon. Székfoglaló értekezés. Dr. Szádeczky Lajostól. Budapest, 1890. Kiadja a m. tud. Akadémia.

hisz a mostani katalogus egy része más beosztással már a múlt évben is közzététetett.¹⁾ A budapesti egyetemi könyvtárban levő czéhlevelek jegyzékét a könyvtár már kiadta. Ezek száma valami ezerre megy. Az országos levéltárban levő még több czéhlevél pedig régóta pontosan katalogizálva van s mindenkor könnyen hozzájok férhetett a kutató. A katalogus kinyomatása tehát ismét csak előmunkálat, mely éppoly kevéssé old meg ipartörténeti problémáink közül akár csak egyet is, mint a szöveg, mely a jegyzéket megelőzi. Ebben sincs tisztázva, végleg eldöntve semmi s legfőlegb egyik-másik czéhlevélből találni benne egy-egy adatot, egy-egy száraz tényt, melyből következtetést vonni az iparügy általános állapotaira nem lehet.

Megfelelő gazdasági ismeretek, alapos szakképzettség és komoly lelkiismeretesség nélkül ipartörténetünk megírása lehetetlen. Hasztalan tudja valaki, hol van az anyag, hány czéhlevelet őriznek ebben vagy amabban a közintézetben. Ha nem tudja, mi ez anyagban a fontos és a jellemző, ha nincs meg benne a kitartás, hogy az egész anyagot átkutassa, ha nincs meg a képesség, hogy feldolgozza, úgy az ipartörténetet nem viszi előbbre semmivel. Egy pár czéhlevélbe való bekukkantás s a belőlük találomra vett idézetek nem magyaráznak meg semmit. Különösen azt kell megítélni tudni, mi a lényeges és mi a lényegtelen. E körül forog minden igyekezet sikere. Ismeretes például az, hogy a czéhrendszer általános európai intézmény, mely a külföldről került hozzánk s itt sajátos hazai viszonyaink szerint fejlődött tovább. A ki tehát a magyar czéhrendszerrel foglalkozik, annak nem azon mozzanataira kell súlyt fektetnie, melyek külföldön is ugyanazok voltak, mint nálunk. Nem azt kell elmondania, hogy egyik czéhnek nem volt szabad a másik munkakörébe avatkozni, hogy a czéh tagjai egymást támogatták, hogy a fogyasztó közönség védelmére szigorú intézkedések álltak fel. Mindez elvileg így volt Európaszerte. A fődolog itt az, miben különbözött a hazai czéhrendszer a külfölditől; mi volt benne specziálisan magyar s miben tért el más nemzetekétől. Nem

¹⁾ A budapesti m. kir. egyetemi könyvtár *kéziratainak* címjegyzéke. Első rész. Budapest, 1889. A czéhlevelek mesterségek szerint csoportosítva 221—303. oldal. Ugyanez anyag helységek szerint csoportosítva ismét ki van nyomtatva a fentebb idézett új munkában.

elég egyszerűen oda vetni, hogy a czéhek nálunk »magyaros szervezetet és jelleget öltöttek«. Ez közismeretű tény, csak-hogy még nincs fővonásaiban sem földerítve. Lehetetlen, hogy ne legyen igaz, az bizonyos. De még eddig csak hiszszük, hogy így van, kimutatva a különbség a külföldi és a magyar czéhrendszer közt, feltüntetve a magyaros szervezet és jelleg még nincs, pedig csak ezzel kapjuk a magyar czéhrendszer történetét.

Egyelőre azonban még nemcsak ennyire nem jutottunk, de azt sem tudjuk bizonyosan meghatározni, mikor kezdett nálunk az ipar a czéhrendszer formájában működni s volt-e és minő szervezete annak előtte? Nem hiszem, hogy beható tanulmányok alapján el nem lehetne oszlatni a homályt, mely a magyar iparos-tevékenység első kezdeteit borítja. Csakhogy e tanulmányoknak alapos szakférfiak részéről kellene kiindulniok, kik nem egyes adatok élettelen közzétételére szoritkoznak, hanem belőlök a multak képét rekonstruálni is bírják. Nagy és gazdag tere nyílik itt a további hasznos munkásságnak.

Első sorban az iparos-élet, főleg a czéhszervezet külső történetét kell szabatosan és az egész meglevő anyag felhasználásával megírni. Ez ma már nem jár legyőzhetetlen akadályokkal. Különböző történelmi monografiáinkban van ide vonatkozó előmunkálat elég, melyet a szakember haszonnal értékesíthet céljai javára. A kiadatlan anyag nagy része pedig immár katalogizálva is van, mi esetleg megkönnyítheti a kutatást. Nagyban elősegíthetnék az ipartörténeti feladatok megoldását a városok és megyék történészei, ha legalább a közvetlenül körükbe tartozó anyagot kritikailag feldolgoznák s nemcsak czéhleveleket vagy azok száraz kivonatát avagy egyes tényeket közölnének. E tényekből végre le kell vonni a bennök rejlő tanuságokat, melyek szertelenül változatosak és sokfélék. Nem kell megelégedni általános s azért keveset mondó igazságokkal. Különösen a városokban, hol a hatóságok irataiban, a czéhek jegyzőkönyveiben és másnemű emlékeiben rendkívül sok és részben igen becses anyag maradt reánk, szükséges a feldolgozás eddig szokásos keretén jóval túlmenni. Kiváló figyelmet érdemelnek az iparos népesség számbeli és vagyoni, valamint közérkölcsiségi viszonyai. Az egyes iparágakban dolgozó mesterek, legények és apródok vagy inasok száma, a mesterek adózási viszonyai, a munkaidő és

munkabér kérdései, az iparos-munkások élelmezése s sok más ide vonatkozó lényeges mozzanat, mely a *munkáskérdést a régi kézműiparban megvilágítja*, igényel alaposabb és behatóbb taglalást, mint eddig történt. Csak ezen kérdések tisztázása után nyerhetünk megbízható és tanuságos tájékozást az ipar és iparos népesség viszonyairól a régi czéhszervezet korában. És ne mondja senki, hogy ezek oly problémák, melyeket a magyar ipartörténet a kellő adatok hiányában ma már meg nem oldhat többé. Vannak ily adatok bőven. Egy részöket könnyen meg lehet találni, csak szakember, a ki értéköket fel képes fogni, nézze át a kútfőket. Egyedül a czéhlevelekben is rengeteg sok van mindazokról a fontos kérdésekről, melyek napjainkban olyan lázas izgatottságban tartják az iparos nemzeteket. Ezek a munkabér és a munkaidő kérdései. Mindkettőre nézve csupán a kinyomatott czéhlevelekből igen sok és fontos adatot ismerek s a ki e szempontból lelkiismeretesen átkutatná a kiadatlan anyagot, az olyan meglepő eredményekre jutna, melyek egész gazdaságtörténetünket, a régi emberöltők szociális viszonyait új világításba helyeznék.

Épen ugy fölötte sok tanuságos rejlik a régi czéhlevelekben az egyes mesterségek és iparágak technikai fejlettségének megismerésére. A czéh maga állapította meg a mesterremeket. Ennek elkészítésével az, a ki fel akarta magát vétetni, valóságos nyilvános vizsgálatot tett apródi és legényi minőségében szerzett ismereteiről. A mint mai vizsgálatainkból megtudhatjuk, hogy időnként mit és mennyit követelnek a tanulótól, a mint a vizsgálati szabályokból az ismeretek általános színvonalának emelkedésére vagy hanyatlására lehet következtetni, ugy a régi mesterremek megmondja azt, hogy bizonyos időben minő szakjártasságot, ügyességet, ismeretet kívántak egy-egy iparostól, hogy mesterségét önállóan gyakorolhassa. A szerint, a mint többet vagy kevesebbet kívántak tőle, ítélhető meg az illető iparág technikai fejlettsége, mert a hol ez alacsony fokon állott, ott a mester képességeinek sem szabhattak magas feladatokat. A remek tehát nem csupán mint a régi világ valami exotikus terméke ítélendő meg. Szoros kapcsolatban áll az illető iparág fejlődésének fokával s a szakember ma is kiderítheti belőle, hogy időnként milyen minőségű munkát tudott a magyar kézműves azon iparágban, melyben dolgozott, előállítani. Ebből pedig nemcsak iparunk

fejlődését, hanem az egész társadalom, a fogyasztó közönség igényeit, izlését, sok más nem érdektelen viszonyát fogjuk megismerni.

Ehhez járulnak továbbá egyrészt az állami vámpolitika közelebbi kapcsolatba hozatala a hazai ipar fejlődésével, másrészt a hivatalos árszabások, limitácziók kellő értékesítése. A vámpolitika szabta meg az általános keretet, melyben iparunk fejlődött s a külföldi verseny ellenében nehéz harcát küzdötte. Mert e verseny már korán kezdődött s mint tanulmányaimból meggyőződtem, a mohácsi vész után némely iparágban igen nagy arányokat öltött. Régi vámárszabályaink erre nézve igen becses felvilágosítást nyújtanak. Különösen a posztó és a ruhanemű szerepel nagyban e tarifákban s némelyikben valami 60 fajta külföldi posztó van külön felsorolva, mely import tárgya volt s a hazai termékkel versenyzett. Az államkormány a vámügyet kizárólag pénzügyi szempontból rendezte s nem gátolta a behozatalt, mert a vámból minél több jövedelmet igyekezett húzni. Másrészt a magyar országgyűlés is inkább szabad kereskedői eszméknek hódolt s ezt több ízben kimondotta, egyrészt az állam pénzbeli szükségleteire való tekintetből, másrészt mert súlyt fektetett reá, hogy főleg a marha- és borkivitel, melyből az országnak nagy haszna volt, a szomszéd államok tiltó intézkedésekkel ne nehezítsék. A városi elem akkor nem játszott oly szerepet a politikai életben s különben is részben kereskedőkből állt, hogy a hazai iparnak erélyes védelmet birt volna kieszközölni a vámpolitikában.

De azért ennek visszahatása a hazai iparra mindenkor jelentékeny volt s az ipartörténet egyik fontos feladata lesz a kettő közötti összefüggést behatóan megvilágítani. Hogy ezt, valamint a többit is mielőbb megoldja, ahhoz nem szükséges egyéb, mint szakismeret és lelkiismeretesség azok részéről, kik az iparügy multjával foglalkoznak. Ezek száma, fájdalom, még szertelenül kevés s valószínűleg sokáig az is marad, míg egyrészt az iparosokban az érdeklődés multjok iránt föl nem ébred, másrészt modern közgazdasági iróink végre be nem látják, hogy a magyar nemzetgazdaságtan csak akkor válik valóban nemzeti tudományyá, ha magyar történeti alapon épül föl. Sajnos, hogy ez idő szerint még sok olyan körülmény forog fenn, mely egyenesen eltereli a szakirók figyelmét a magyar gazdaságtörténetről. Ma sokkal könnyebb és

jövedelmezőbb bármelyik idegen állam valutarendezésének, mint például Kassa vagy Kolozsvár iparának történetét megírni. Amazt búsás pályadíjakkal s más anyagi vagy erkölcsi előnyökkel mozdítják elő. Pedig végre az ilyen munka nem más, mint több külföldi, tehát már létező és minden magyar szakembernek is rendelkezésére álló könyv kivonata s bármi jelesen van feldolgozva, tudományos és gyakorlati értéke reánk nézve mégis inkább problematikus. Ha a szakírók ilyen — és csakis ilyen — munkák írására pályadíjakkal buzdítják, ha könyvekből nem nagy fáradsággal összeállítható könyvek készítésével olyan könnyen lehet anyagi jutalmat és erkölcsi elismerést szerezni, ki adná magát hosszú és fáradalmas kutatásokra, hogy a magyar gazdaságtörténet valamelyik nehéz problémáját megoldja? Pedig végre is e problémákat a külföld helyettünk megoldani nem fogja. Ezer éves multunk a mi kizárólagos örökségünk; el nem veheti tőlünk senki, de rejtélyeinek megoldása, homályba merült lefolyásának alapos földerítése is egyes egyedül reánk várakozik. Ez kötelesség, melyet teljesítenünk kell, melynek teljesítése elől egyetlen tudományszak sem zárkozhatik el. A magyar nemzetgazdaságtanra pedig valóságos életkérdés ez, melytől regenerálása függ. Csak így válhatik termékenynyé a jelenre, csak így vetőközhetik ki eddigi sokban szobatudósi jellegéből s termékenyítheti meg hasznos ismeretekkel a közszellemet.

Nem ártana tehát, sőt egyenesen halaszthatatlannak mutatkozik, hogy ama sokféle pályadíjból, mely évenként nemzetgazdaságtani kérdésekre kitűzetik, egyiket-másikat a magyar gazdaságtörténet fontosabb feladatainak megoldására szentelnék. Ép oly szükséges, hogy a különböző ipartestületek legalább is a saját multjuk iránt érdeklődjenek s saját iparáguk történetét, mint a külföldiek tették, megírassák. Ha enyhülne a közöny, mely e téren eddig minden munkakedvet valósággal elölt, ha a gazdaságtörténettel való foglalkozás csak némi anyagi jutalomra nyujtana kilátást, bizonyára akadnának szakférfiak is, kik e teljes parlagon heverő mezőt művelni kezdenék, kik értelemmel és lelkiismerettel látnának a munkához. Anyag van bőven, sokkal bővebben, mint képzelhető. De hiányzik az a lelkesedés, mely nélkül komoly munkát végezni nem lehet, hiányzik az igazi munkakedv s a mi e téren néha-néha mégis történik, az a legtöbbször avatatlan

kéz műve, felületes, sőt egyenesen kontármunka, mely kérdéseket nem tisztáz, hanem inkább összezavar.

Nem szükséges a gazdaságtörténet jelentőségét a politikai történet rovására túloznunk, hogy belássuk, hogy amant legalább teljesen elhanyagolnunk nem szabad. Nagy és hasznos tanuságok rejlenek a multak történetének minden ágában s e tanuságokról épen a magyarságnak lehetetlen lemondania. A hazai iparos-munka fejlődésének történetéből a magyar nemzet egész polgárosodásának menetére új világosság fog áradni s minél hamarabb hozzálátunk az itt várakozó teendők elvégzéséhez, annál inkább ismerni fogjuk az utat, melyet a multból a jelenbe tettünk s mely a jövő haladásának is irányt ad. Midőn az iparos elemek történetét beleillesztjük a nagy nemzeti történelem keretébe, a nemzeti szellemet még inkább belevisszük az iparos elembe, nemzetgazdaság tudományunkat pedig igazán magyar tartalommal látjuk el.